

Московский лицей, 1993. 309 с. **5.** Комиссаров В.Н. Теоретические основы методики обучения переводу. М.: Рема, 1997. 110 с. **6.** Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. М.: Академия наук, 1961. 158 с. **7.** Щерба, Л.В. Опыт общей теории лексикографии. *Языковая система и речевая деятельность*. М.: Наука, 1974. С. 265-304.

Галина Єнчева, Тетяна Семігінівська, Анна Котенко
м. Київ, Україна

Переклад термінологічних абревіатур сфери медицини та охорони здоров'я

According to reports by the World Health Organization, every year hundreds of new terms are coined in the medical community. This poses an important challenge to language professionals; both translators and interpreters need to keep up-to-date on the latest developments in the medical field. The paper deals with a comprehensive study of the language of the World Health Organization operational handbooks and guidelines. An attempt has been made to spot a number of specific features which are characteristic of abbreviations and acronyms of medicine and healthcare on the morphological, semantic and syntactic levels. The authors offer a thorough analysis of the translation strategies that are applied for the translation of abbreviations and acronyms of medicine and healthcare.

Keywords: WHO documents, terminology of medicine and healthcare, abbreviations and acronyms, mutual translation correspondence, translation.

Інтенсифікація контактів представників різних мовних спільнот у різних галузях наукового знання тягне за собою збільшення потреби в якісному перекладі текстів з однієї мови іншою. Особливо актуально це в сфері медицини, тематика якої є однією із найскладніших. Симптоми хвороби, діагностування, схеми лікування і реабілітаційні заходи, супровідні документи на лікарські препарати та медичне обладнання не допускають наближеність формулювань та неточності термінів. Це мова жорстких форм і кліше, точності і аскетизму. Перекладені тексти повинні містити ретельно вивірену медичну термінологію, щоб не виявитися причиною неточної діагностики, неправильної інтерпретації і, як наслідок, грубої помилки в професійній діяльності.

Абревіаційний спосіб термінотворення забезпечує потребу спілкування за рахунок конденсації інформації в комунікативних цілях та підвищення інформаційної цінності. Це зумовлено мовними, культурно-історичними та комунікативними факторами [3, с. 50].

Абревіатура – це одиниця письмового чи усного мовлення, яка створена з окремих елементів графічної чи звукової оболонки вихідної (початкової) повної форми (слова чи словосполучення), з якою ця одиниця знаходиться в певному лексико-семантичному зв'язку [4, с. 10].

З перекладом абревіатур у сфері медицини та охорони здоров'я пов'язані труднощі, спричинені специфічними рисами англійської та української мов. Аспект перекладу медичних документів висвітлювали В.Н. Комісаров, В.І. Карабан, Т.Р. Кияк, Л.М. Черноватий та багато інших.

На нашу думку, певну цікавість у дослідженні труднощів перекладу викликають абревіатури медицини та охорони здоров'я, репрезентовані у нормативних документах ВООЗ, які регламентують боротьбу із туберкульозом, оскільки вони ще не ставали об'єктом дослідження перекладознавства. Джерелом дослідження обрано нормативні документи ВООЗ такого змісту: керівні документи у сфері протидії епідемії туберкульозу; про лабораторну діагностику та супровід хворих; про лікування хворих на туберкульоз; про інфекційний контроль за туберкульозом тощо.

Головним призначенням нормативних документів ВООЗ щодо боротьби із туберкульозом є надання чіткої, достовірної, юридично закріпленої інформації, рекомендацій, правил, вимог, об'єктивний опис ситуації в медичній галузі, постановка завдань та умов для їх вирішення, а найголовніше – створення чіткої, зрозумілої структури для успішного і безпечного функціонування усієї медичної системи. Тенденція до скорочення термінів сфери медицини та охорони здоров'я зумовлена позамовними та мовними факторами, пов'язаними з активізацією проблем медицини та охорони здоров'я. Внутрішньомовний чинник абревіації зумовлений мовною економією. Абревіатурам як повноправним одиницям вторинної номінації властиві номінативна здатність, входження у формально-структурні, парадигматичні та синтагматичні зв'язки, семантичний розвиток, можливість зміни лексичного значення у діахронічному аспекті тощо.

Особливістю термінів-абревіатур є те, що всі вони є варіантами термінологічних словосполучень: *GDF* (Global Drug Facility) – глобальний механізм забезпечення лікарськими засобами; *HMIS* (health management information system) – Інформаційна система управління охороною здоров'я.

На структуру скорочених чи абревіаційних термінів впливають певні обмежувальні чинники:

1) *фонетичний* (оскільки для утворення абревіатур використовуються здебільшого такі елементи початкового словосполучення, які легко і зручно вимовляти); 2) *морфологічний* (структура абревіатури

визначається морфологічною структурою початкової одиниці); 3) *семантичний* (абревіатура повинна викликати асоціативні зв'язки, і, навпаки, уникати небажаних асоціацій) [5, с. 9].

Аналіз уможливив виявлення таких структурних типів абревіатур сфери медицини та охорони здоров'я:

1) ініціальні абревіатури (ініціалізми) поділяємо на:

а) акроніми, тобто такі, що вимовляються за початковими звуками компонентів термінологічного словосполучення, тобто як одне слово [5, с. 57]. Наприклад: *FIND* (foundation for Innovative New Diagnostics) – *FIND* (Фонд інноваційної діагностики); *IGRA* (interferon-gamma release assay) – *IGRA* (аналіз на вивільнення гамма-інтерферону); *QUADAS* (quality assessment of diagnostic accuracy studies) – *QUADAS* (якісна оцінка точності діагностичних досліджень).

б) літерні, які утворюються з початкових літер слів термінологічних сполучень. Для позначення ініціальних абревіатур літерного типу використовуємо термін «алфавітизм». Наше дослідження засвідчило, що аналізована терміносистема характеризується переважно алфавітизмами.

Це підтверджує висновок, що літерний спосіб абревіації є найпоширенішим способом утворення термінів-абревіатур як варіантів термінологічного словосполучення: *WR* (Wasserman reaction) – *RW* (реакція Вассермана); *TST* (tuberculin skin test) – *ШТТ* (шкірний туберкуліновий тест); *TPT* (tuberculosis preventive treatment) – *ПЛТ* (профілактичне лікування туберкульозу).

2) комбіновані абревіатури утворюються поєднанням слова чи його частини з літерами, звуками чи цифрами. У досліджуваній терміносистемі переважно зустрічаємо комбіновані абревіатури, які у своїй структурі містять алфавітизм або акронім та слово: *MPT64* (Rapid test for identifying *Mycobacterium tuberculosis*) – *MPT64* (швидкий тест на виявлення *Mycobacterium tuberculosis*); *RR-TB* (rifampicin-resistant tuberculosis) – *Риф-ТБ* (рифампіцин-резистентний туберкульоз); *XDR-TB* (extensively drug-resistant tuberculosis) – *ШЛС-ТБ* (туберкульоз із широкою лікарською стійкістю).

Виявлено випадки, коли абревіатури отримують граматичні ознаки іменника. Це стосується утворення множини за допомогою закінчення *-s* після абревіатури: *VOCs* (Volatile Organic Contaminants) – забруднювальні леткі органічні речовини; *POHCs* (Principal Organic Hazardous Constituents) – основні органічні небезпечні складові компоненти; *PBMCs* (peripheral blood mononuclear cells) – одноядерні клітини периферичної крові.

Дослідження термінів-абревіатур сфери медицини та охорони здоров'я також дало можливість здійснити їх класифікацію за семантичним критерієм. Ми виокремили п'ять лексико-семантичних груп. Найчисельнішими з виокремлених лексико-семантичних груп є терміни на позначення «назв установ та організацій» та «назви методів досліджень та лікування захворювань».

Абревіатури сфери медицини та охорони здоров'я найчастіше позначають:

1) **назви установ та організацій.** У термінології сфери медицини та охорони здоров'я вони представлені переважно три-, чотири- та п'ятилітерними абревіатурами: *APHL* (Association of Public Health Laboratorie) – *АЛГЗ* (Асоціація лабораторій громадського здоров'я); *Global Fund* (Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria) – *ГФБСТМ* (Глобальний фонд по боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією);

2) **назви документів, актів та законів, стандартів, програм, спрямованих на боротьбу із туберкульозом:** *PEPFAR* (U.S. President's Emergency Plan for AIDS Relief) – *PEPFAR* (Надзвичайний план Президента США з боротьби зі СНІДом); *STARD* (Standards for Reporting Diagnostic Accuracy Studies) – *STARD* (Стандарти звітності про дослідження діагностичної точності);

3) **назви хвороб, патологічні стани:** *TB* (tuberculosis) – *ТБ* (туберкульоз); *HCV* (hepatitis C virus) – *ВГС* (вірус гепатиту С); *LTBI* (latent tuberculosis infection) – *ЛТБІ* (латентна туберкульозна інфекція); *MDR/RR-TB* (multidrug- or rifampicin-resistant tuberculosis) – *МЛС/Риф-ТБ* (мультирезистентний/рифампіцин-резистентний туберкульоз); *MDR-TB* (multidrug-resistant tuberculosis) – *МР-ТБ* (мультирезистентний туберкульоз);

4) **назви речовин та препаратів:** *Mfx* (moxifloxacin) – *Мфх* (Моксифлоксацин); *E* (ethambutol) – *Е* (етамбутол); *ARV* (antiretroviral drugs) – *АРВ*-препарат (антиретровірусні препарати);

5) **назви методів досліджень та лікування захворювань:** *CAD* (computer aided detection) – *КМД* (комп'ютерна медична діагностика); *DST* (drug-susceptibility testing) – *ТМЧ* (тест медикаментозної чутливості); *FL-LPA* (line probe assay for first-line drugs) – *FL-LPA* (лінійний зонд-аналіз для препаратів першого ряду); *IGRA* (interferon-gamma release assay) – *IGRA* (аналіз на вивільнення гамма-інтерферону).

Абревіація як спосіб утворення термінів сфери медицини та охорони здоров'я є досить продуктивним засобом поповнення досліджуваної терміносистеми. Слід зазначити, що нині джерелом формування терміносистеми сфери медицини та охорони здоров'я є

міжнародні контакти між державами та обмін досвідом у галузі медицини та охорони здоров'я на рівні законодавства.

Переклад англійських термінів-абревіатур українською мовою виконується за певними правилами, існує низка особливостей їх перетворення. Будучи, на думку С. Флоріна і З. Влахова [1], «словом, скорочення має на загальних підставах підлягати правилам перекладу лексики, в основі яких лежать семантичні відповідники, співвідносні з одиницями даної пари мов». Абревіатура, як правило, власного значення не має, а є зменшеним віддзеркаленням значення початкової одиниці, яке повинне зберігатися і в перекладі. Тому зовсім не слід прагнути в кожному випадку передавати іншомовне скорочення українською мовою теж скороченням.

Нами встановлено такі головні способи перекладу абревіатур сфери медицини та охорони здоров'я:

1. **Переклад відповідною повною формою слова або словосполучення.** Цей спосіб використано перекладачами нормативно-правової документації ВООЗ за умови відсутності у мові перекладу відповідного скорочення, наприклад, *BSC* – Biological Safety Cabinet – бокс біологічної безпеки; *DDI* – drug-drug interaction – взаємодія лікарських засобів; *DST* – drug-susceptibility testing – тест медикаментозної чутливості.

Наприклад: *“Therefore, people living with PLHIV, individuals in contact with TB patients and those with immunodeficiency conditions are at high risk of TB and hence are priority groups to receive TB preventive treatment”* [6]. – «Отже, особи, що живуть із **вірусом імунодефіциту людини**, особи, що контактують із хворими на ТБ, та хворі на ВІЛ мають високий ризик захворювання на ТБ, тому вони є пріоритетними групами для профілактичного лікування туберкульозу» [2].

Якщо в оригіналі скорочення у дужках після подання повної форми скорочення і далі у тексті скорочення вжито кілька разів, перекладач вводить до тексту перекладу відповідне скорочення українською мовою. Повна форма скорочення перекладається якомога точніше за допомогою калькування так, щоб з перекладеної повної форми можна було утворити скорочення: *NTRL* (National TB Reference Laboratory) – *НРЛДТ* (Національна референс-лабораторія з діагностики туберкульозу). *PMDT* (Programmatic Management of Drug Resistant TB) – *ПУХТ* (Програмне управління хіміорезистентним туберкульозом).

2. **Метод прямого запозичення.** Під час перекладу термінології сфери медицини та охорони здоров'я використовується перенесення скорочення у його оригінальній формі у текст перекладу, наприклад: *DHIS2* (District Health Information Software 2) – *DHIS2* (районна

інформаційна система охорони здоров'я-2); *DSD* (differentiated HIV service delivery) – *DSD* (диференційне надання послуг з питань ВІЛ); *EDRWeb* (Electronic Drug-Resistant Tuberculosis Register (South Africa) – *EDRWeb* (Електронний реєстр випадків лікарсько-стійкого туберкульозу (Південна Африка); *FL-LPA* (line probe assay for first-line drugs) – *FL-LPA* (лінійний зонд-аналіз для препаратів першого ряду).

Досить часто аббревіатури перекладаються методом прямого запозичення у сполученні із пояснювальним загальним словом: *AlereLAM* (Alere Determine™ TB LAM Ag) – *тест для діагностики туберкульозу AlereLAM*.

3. **Описовий метод.** Описовий метод спостерігаємо в тих випадках, коли у мові не існує еквівалента. В такому випадку фіксуємо розгорнений опис слова. Наприклад, *mITT* – modified intention to treat (population) – модифікована популяція пацієнтів, що почала отримувати лікування; *PWUD* – people who use drugs – особи, що вживають наркотичні засоби. До такого способу в нормативно-правових документах ВООЗ вдаються рідко, оскільки медичні тексти мають перш за все бути лаконічними та економними. Описовий метод повністю має виявляти технічну сутність скорочення, наприклад: *AGP* – *Aerosol generating procedures* – *операції, що призводять до утворення аерозолів*.

4. **Транскодування скорочення,** наприклад, *BCG* (bacille Calmette-Guérin (vaccine) – *БЦЖ* (бацила Кальметта-Герена (вакцина); *GLI* (Global Laboratory Initiative) – *ГЛІ* (Глобальна лабораторна ініціатива). Наприклад, спостерігаємо транскодування скорочення: “*False-positive TSTs can result from contact with nontuberculous mycobacteria or vaccination with bacille Calmette-Guérin (BCG)*” [6]. – «*Хибнопозитивні результати ШТТ можуть бути наслідком контакту з нетуберкульозними мікобактеріями або вакцинації бацилами Кальметта-Герена (БЦЖ)*» [2].

5. **Переклад відповідним скороченням.** Такий спосіб передбачає наявність еквіваленту в українській мові. В мові перекладу скорочення побудоване за тією ж моделлю, що й у мові оригіналу, наприклад, *DNA* (deoxyribonucleic acid) – *ДНК* (дезоксирибонуклеїнова кислота). Використовується також перенесення скорочення у його оригінальній формі у текст перекладу, нерідко у сполученні з пояснювальним загальним словом: *ARV* (antiretroviral drugs) – *ARV-препарат* (антиретровірусні препарати). Встановлено, що перенесення оригінальної форми скорочення до тексту перекладу використовується тоді, коли у мові відсутній адекватний відповідник. Наприклад: “*DSD for PLHIV who are stabilized are expected to reduce overcrowding at ART clinics, enhance the quality of care, improve adherence and viral suppression rates, and increase convenience for people*” [6]. – «*Очікується, що підходу DSD*»

для ЛЖВ, які є стабілізованими, зменшать надмірне скупчення людей у клініках АРТ, підвищать якість обслуговування, покращать прихильність до лікування та пригнічення вірусних захворювань та підвищать зручність для людей» [2].

6. Створення нового українського скорочення. Цей спосіб полягає в перекладі корелята англійського скорочення і створенні на базі перекладу відповідно до закономірностей української абрєвіації нового скорочення. Наприклад: *CLHIV* (children living with HIV) – *ДЖВІЛ* (діти, що живуть із ВІЛ); *CRS* (composite reference standard) – *СЕС* (складений еталонний стандарт); *HCV* (hepatitis C virus) – *ВГС* (вірус гепатиту С).

Отже, найчастіше використовуються методи прямого запозичення, транскодування та створення нового українського скорочення. Це зумовлене тим, що в українській мові ще немає багатьох відповідників англійських термінів, оскільки українська терміносистема сфери медицини та охорони здоров'я нині перебуває на етапі свого становлення. Уміння зробити правильний вибір серед головних прийомів перекладу – одне з головних професійних умінь перекладача. Велику роль при цьому відіграє робота зі словниками, оскільки часто потрібно не стільки зіставити загальні словникові відповідники, скільки встановити ступінь відмінності їх інформаційного потенціалу. Переклад термінологічних абрєвіатур сфери медицини та охорони здоров'я, представлених у нормативній документації ВООЗ, є кропіткою працею. Перекладач має бути добре обізнаним у медичній галузі та намагатися відтворити текст оригіналу не лише правильно, але й зробити його доступним для читача перекладу, оскільки це стосується такого важливого аспекту нашого життя, як здоров'я, тому питання перекладу абрєвіатур відіграє чималу роль у цьому процесі.

Література

1. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереводимость в переводе. Изд. 3-е, испр. и доп. М.: «Р. Валент», 2006. 448 с.
2. Консолідовані настанови ВООЗ з туберкульозу. Модуль 1: Профілактика – профілактичне лікування туберкульозу (2020, технічний переклад) / <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/kerivni-dokumenti-z-tb>.
3. Місник Н.В. Формування української медичної клінічної термінології: дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / НАН України; Інститут української мови. К., 2002. 173 с.
4. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: [підруч. для студ. гуманітар. спец. вищ. навч. закл.]. Л.: Світ, 1994. 214 с.
5. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). К.: Логос, 2006. 98 с.
6. WHO consolidated guidelines on tuberculosis. Module 1 Prevention – Tuberculosis preventive treatment <https://www.who.int/publications/i/item/who-consolidated-guidelines-on-tuberculosis-module-1-prevention-tuberculosis-preventive-treatment>.

УДК: 81' 25 (063)(081)

Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. С.І. Сидоренка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2021. – 420 с.

Збірник містить статті учасників XIV Міжнародної науково-практичної конференції з питань теорії та практики перекладу, що відбулась 9-10 квітня 2021 року на кафедрі англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Специальный и художественный перевод: теория, методология, практика: сборник научных трудов / под общей ред. С.И. Сидоренко. – Киев: Аграр Медиа Групп, 2021. – 420 с.

Сборник содержит статьи участников XIV Международной научно-практической конференции по актуальным вопросам теории и практики перевода, которая состоялась 9-10 апреля 2021 года в Национальном авиационном университете (г. Киев, Украина).

General and Specialist Translation / Interpreting: Theory, Methods, Practice: International Conference Papers. – Kyiv: Agrar Media Group, 2021. – 420 p.

The book contains papers contributed by the participants of the 14th International Conference on theory and practice of translation / interpreting held at the National Aviation University (Kyiv, Ukraine) on 9-10 April 2021.

Editorial Board:

Zaal Kikvidze, Doctor of Philological Science, Professor
(Akaki Tsereteli State University, Georgia)

Lada Kolomyets, Doctor of Philological Science, Professor
(Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Yelena Karapetova, PhD (Philology), Associate Professor
(Minsk State Linguistic University, Belarus)

Jolanta Lubocha-Kruglik, Doctor of Philological Science, Professor
(University of Silesia in Katowice, Poland)

Oksana Malysa, Doctor of Philological Science
(University of Silesia in Katowice, Poland)

Veronika Razumovskaya, PhD (Philology), Associate Professor
(Siberian Federal University, Russian Federation)

Sergiy Sydorenko, PhD (Philology), Associate Professor
(National Aviation University, Ukraine)

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 18.03.2021 р.)

ISBN 978-617-646-495-2

© Колектив авторів, 2021
© Національний авіаційний університет, 2021